2.6. Nihilizm

Nihilizm; hayatı ve evreni kötümser ve karamsar bir bakış açısıyla değerlendiren, hayatın anlamını boşluk, hiçlik, anlamsızlık gibi kavramlara indirgeyen ve bu olumsuz bakış açısının etkisiyle varlık, bilgi ve değer başlıklarında olumsuz yaklaşımları öne çıkaran bir anlayıştır. Nihilizm; anlam, değerler, inançlar, ahlak, siyaset, düzen vb. kavramları yerinden eden ve tüm bunları geçersiz kılmaya çalışan felsefi, sosyal, siyasi, ahlaki tutumları ifade eden yönelişe denir.

Nihilist kavramı sadece bir tutumu ifade etmez. Felsefi yönden hiçbir gerçek kabul etmeyen, sosyal yönden var olan toplum düzenini benimsemeyen, siyasi yönden her türlü otoriteyi reddeden, ahlaki yönden hiçbir ahlaki değer tanımayan kişiler için kullanılır. “Nihilizm, Tanrı’nın varlığını, ruhun ölümsüzlüğünü, iradenin özerkliğini, aklın otoritesini, değerlerin nesnelliğini, bilginin imkânını, tarihin mutlu sonunu yadsıma türünden bir reddedişe ek olarak, umutsuzluk ve düş kırıklığı duygusunu da ihtiva eder.”[25]

NİHİLİZM

- Metafizikte: Ateizmi de içerecek şekilde Tanrı inancının çöküşünün bir sonucu olarak evrenin anlamsız ve amaçsız olduğu, hayatın ve insanın değeri ya da anlamı olmadığı, kendisi için yaşanmaya değer hiçbir şeyin bulunmadığı anlayışı.
- Siyasette: Mevcut politik kurumların ortadan kaldırılması gerektiğini, hiçbirinin değerli olmadığını, tüm toplumsal düzenlerin kötü olduğunu ve yıkılması gerektiğini savunan anlayış.
- Ahlakta: Her türlü genel ilke ve değeri sorgulayan, değerlerin anlamsız ve akıl dışı olduğunu savunan, değerleri kabul etmemenin yanında inanılmayan değerlerin tümden yıkılması gerektiğini de ileri süren anlayış.
- Epistemolojide: Gerçek ve nesnel bir doğru olamayacağı, her türlü bilginin değersiz, göreli ve anlamsız olduğu anlayışı.

Esasen Nihilizm, Hristiyanlıktaki yanlış tanrı inancına bir tepki olarak ortaya çıkan bir felsefi anlayıştır. Temelleri Schopenhauer [Şopenhavır (öl. 1860)] tarafından atılan nihilizmin, felsefe tarihindeki en önemli temsilcisi Nietzsche’dir (öl. 1900). Onun özellikle metafizik ve ahlak alanındaki değerlendirmeleri nihilizmin zirve noktası olarak kabul edilmektedir.

İslam’ın Nihilizme Bakışı

Nihilizm; varlığı, hayatı, insanı tek taraflı değerlendiren, kötülüklere odaklanarak bunalımlı bir ruh yapısıyla hep kötülükleri göz önünde tutan yanlış bir bakış açısıdır. İslam inancına göre gökler, yer ve ikisi arasındakiler boş yere yaratılmamıştır. Hepsinin yaratılışında ve özellikle insanın en güzel bir şekilde yaratılıp muhatap alınmasında çok büyük hikmetler ve derin anlamlar vardır.

- **“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!”** [26]
- **“Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları, oyun ve eğlence olsun diye yaratmadık.”**[27]

25 Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, s. 1162.
26 Al-i İmran suresi, 190-191. ayetler.
27 Duhan suresi, 38. ayet; ayrıca bk. Enbiya suresi, 16. ayet.

BİLGİ KUTUSU

Optimizm: İyimserlik demektir. İyinin ve iyiliğin bir bütün olarak ve uzun vadede kötüye ve kötülüğe baskın çıktığı ya da çıkacağı görüşü. Var olan her şeyi en iyi, en olumlu, en umut verici perspektiften görme, değerlendirme tavrı. Bu anlayışa göre dünya mevcut hâliyle mümkün dünyaların en iyisi olarak kabul edilir. Dünyadaki kötüler ve kötülüklerin varlığı yadsınmaz ama pesimizmde olduğu gibi mevcut dünyanın çok kötü olduğu anlayışı da kabul edilmez.

Pesimizm: Kötümserlik, karamsarlık gibi anlamlara gelir. Genel olarak sadece kötüyü ve kötülüğü gören, her şeyde kötülüğün baskın çıktığını savunan, var olan her şeyi acıma, üzüntü, umutsuzluk duygularıyla , anlamsızlık, saçmalık, acı ve ölüm düşünceleriyle değerlendiren bakış açısı. Dünyanın bir amaca göre düzenlenmediğini, saçmanın, anlamsızlığın, umutsuzluğun, acı ve ölümün yaşamın temel ögeleri olduğunu savunan düşünce tarzı.

Kâinatta aslolan kötülük değil iyilik, güzellik, ikram, ihsan, lütuf, rahmet ve inayettir. Bütün varlıkların var olmasında çok çeşitli gayeler gözetilmiş ve her şeyin bu gayelere göre nizam ve intizam içinde, uyumlu ve dengeli bir şekilde, yerli yerince, ince hesaplar çerçevesinde varlık sahnesinde yerini alması sağlanmıştır.

Nihilist bir yaklaşım kesinlikle bir Müslüman'ın kabul edip, benimseyeceği bir yaklaşım olamaz. Müslüman karamsar ve kötümser bir perspektife sahip olamaz. İman eden ve böylelikle imanın emniyet ve huzur iklimini solumaya başlayan mümin insan, doğası gereği ümidi, iyimserliği, güzellikleri, saadeti, aktif olmayı, hayırda yarışmayı, yeryüzünün imarını, insanların faydasına olacak şekilde çaba ve gayret içinde olmayı benimser ve hayatını bu doğrultuda yaşar. İman, çaba, gayret, hayır, güzellik gibi kavramlar yapısı itibarıyla var olmaya, iyimserliğe, ümide, olumlu olmaya işaret eder. Küfür, anlamsızlık, boşluk, kötümserlik, ümitsizlik gibi kavramlar ise tabiatı gereği imanın olduğu yerlere yaklaşamaz.

"Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[28]

DÜŞÜNELİM

İmanla ümitsizlik, karamsarlık, kötümserlik, anlamsızlık gibi olumsuzluklar arasındaki tersliği araştıralım. İnanmanın hayatımıza kattığı iyimser olma, hayatı anlamlandırma, ümitvar olma, güven ve huzur içinde hayata devam etme gibi olumlu etkileri üzerinde düşünelim.

28 Yusuf suresi, 87. ayet.
29 bk. "Sekülerizm", Temel İslam Ansiklopedisi, ed. Tuncay Başoğlu (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları – İSAM Yayınları, 2020), 7/177-182.